

УДК 304.4

І.В. КАРПЕНКО (доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків

E-mail: ivkar56@mail.ru

П.О. ТЕСЛЕНКО (магістр філософського факультету)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків

E-mail: caddif3@gmail.com

**КОНЦЕПЦІЯ СИМВОЛІЧНОГО ПОЛЯ, ПРАКТИКИ ТА ГАБІТУСУ
П. БУРДЬЄ: ЕКСПЛІКАЦІЯ ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОСТІ
ПРАКТИКИ**

Аналізується феномен повсякденного смислотворення у його нерозривному та сутнісному зв'язку з гетерогенним, інтерсуб'єктивним та практично орієнтованим повсякденним модусом людського буття. На підставі критичного розгляду концепції П. Бурдьє зроблено висновок про неможливість розуміння габітусу та його функціонування виключно через «структуралістські» ідеї, «суб'єктивності» символічного поля та їхньої «жорсткої» бінарної структури. Здійснено спробу експлікації проблеми «темпоральної» та перформативної природи як габітусу, так і процесу смислотворення.

***Ключові слова:** габітус, поле, перформативність, темпоральність, стратегія, повсякденність, інтерсуб'єктивність.*

Актуальність роботи зумовлюється тим, що жодна людина не може жити поза реальним історико-фактичним контекстом практик життя. А кожна практика, яка формується на основі об'єктивних матеріальних умов, вимагає комунікації і розуміння. Цілісність життєвої ситуації людини формується спонтанно і саме ці практики виступають горизонтом для розуміння того, чому все так склалося. Чистого семіотичного чи мовного релятивізму не може бути саме через те, що значення постулюється, апелюючи до конкретної форми життя, до практики. Отже, проблема смислотворення як невід'ємна складова життя людини в світі практик повсякденності була і залишиться життєво необхідною для неї за будь-яких обставин. Мова як горизонт смислотворення існує не тільки як система наперед заданих правил і знаків, а, щонайперше, як горизонт єдності колективного буття, комплексності практики. Виходячи з цього метою роботи є експлікація феномену комплексності практики як необхідної умови процесу смислотворення на підставі критичного аналізу концепції символічного поля, практики та габітусу П. Бурдьє.

Проблема, яка розглядається в статті, розроблялась дотично в філософія буденної мови (Д. Остін, Г. Райл, П. Стросон, Д. Сьорл та ін.), в пізніх работах Л. Вітгенштейна, в філософії М. Гайдеггера, в філософії та соціології повсякденності (Е. Гуссерль, А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман та ін.) та більш акцентовано в работах П. Бурдьє, Л. Болтанські, Л. Тевено та ін. Ми виходимо з того, що присутність, «тут-буття» не поглинута монологічною саморефлексією, встановленням тотожності Я із самим собою. Значущість

та турбота в даному разі тотожна розумінню свого буття із цілого «світу». Тобто, присутність прирівняла значущість справи із своїм власним буттям. Її буття та тримання себе у цілості свого буття значить саме те, що вона вже до своєї рефлексії якось зрозуміло себе у своєму бутті. Більш того, це можливо тому, що присутність фактична і завершена, обмежена. Реальна фактичність, як за-кинутість у фактичне «тепер», де саме так йдуть справи, від яких залежить конкретне буття тільки і виступає єдиним фоном для того, щоб присутність розуміла буття і була включена в структуру буття-при, значущість універсуму. Тому, фактичність та падіння для М. Гайдеггера ніколи не недолік, невірний вчинок - фактичність передує всьому, розумінню як такому, перш за все [9, с.123-127].

Внаслідок ми можемо стверджувати - фактичність, обмеженість життєвих умов, ситуативність задають можливість значення як такого, вони тотожні. Значущість можлива тільки тоді, коли мова йде про буття в цілому, буття зрозуміле тільки з фактичності. Але відкритість буття розкриває інший бік – «тут-буття» не може бути просто автоматом, воно якось діє, через те, що реально стурбоване. Таким чином ми переходимо від концепції трансцендентального горизонту до концепції медіуму, ландшафту та середовища. І тут, звісно, виникає питання про те, хто ж тоді виступає в ролі того суб'єкта, який задає цю значущість і який її реалізує. Його просто не існує. Головна помилка класичної метафізичної філософії та гуманітарних наук взагалі виявляє себе в тому, що вони ідеалізують «смысл» як такий і через це бачать можливість існування смыслу тільки-но на основі єдиного і загального свідомого суб'єкту. Але фундаментальна критика засад метафізики, яка проведена М. Гайдеггером та Л. Вітгенштейном, і, перш за все, самого розуміння «смыслу», дають змогу зняти цю уявну проблему. Саме через реальні, багатогранні, складні історико-фактичні умови існування людини, взаємовключеність та перетин багатьох різноманітних сфер та модусів нашого життя, смысл ніколи не існує як даний або постульований Трансцендентальним Суб'єктом. В реальності – смысл має багато джерел, він завжди є об'єктом боротьби за нього, він є результуючою багатьох різнонаправлених сил. Тобто, смысл ніколи не є, він не наявний (!), він є самою діяльністю, є перформативом. Причому, майже завжди не явним. Саме тому, що кожна людина включена до певного контексту і кожен з нас має свої особливості мислення, цінності та ін., тому ми всі завжди по-своєму інтерпретуємо передусталений стан речей навколо нас, символи та ін. І тому всі ми завжди включені у дію реінтерпретації [10, с. 353-359]. Але не в такий спосіб, як вважає «класична постмодерна» думка – тобто повне розрізнення, постмодерністська іронія та інфляція символів та симулякрів, які відірвані від реальності, не мають референту та існують безкінечно. Ні, у повсякденності така реінтерпретація завжди значуща, конкретна, це майже завжди боротьба за реінтерпретацію. Кожен акт нашого спілкування в такому разі виступає перформативом – тільки своєю дією (фізичною, словом та ін.) у конкретній ситуації ми вже створюємо символічний прецедент,

демонструючи своє конкретне розуміння ситуації [5, с.229]. Тобто, концепт поля та медіального середовища виявляється зараз найбільш релевантним. Тому історико-фактичний контекст ні в якому разі не потрібно розуміти як просто природний або матеріальний. Перш за все – це сукупність усіх інтерсуб'єктивних засобів вираження, символічних інструментів, які створено певним суспільством [2, с.100-101].

Гайдеггер зазначає, що першочергово та найчастіше «тут-буття» у своїй «турботі» не звернене до самого себе. Найчастіше «тут-буття» занурене у модус «публічності», воно завжди живе, поводить себе «як усі інші». Але за цим досить звичайним твердженням стоїть одна з важливих структур повсякденності, яку експлікує П. Бурдье. Він повністю позбавляє термін «публічність» від негативного, «моралізаторського» контексту, спираючись на вищезазначений підхід «перформативності значення» та значний емпіричний матеріал його власних етно-, соціо-, та соціолінгвістичних досліджень та розвідок. Габітус у нього завжди виступає як «розташований» та «схильний». Тобто просторово-темпоральна «розташованість» габітусу вже сама по собі робить його схильним (!) – саме робить схильним, а не повністю детермінує до певних перформативних стратегій [4, с.114-117]. Саме через це Бурдье відмовляється від двох крайнощів: розуміння дії та значення габітусу (агенту) як діючого повністю свідомо, або, навпаки, несвідомо. Агент діє «значуще», незважаючи на тип дії. Він завжди вважає, що діє правильно. Причому первинно габітус ніколи не схильний до проблематизації свої власних дій та рефлексії - він завжди відповідає на конкретні умови, вимоги, обставини, випадки не рефлексивно. Він відповідає на них, виходячи зі своєї історично-просторової схильності, саме тому, що вони і задають розуміння того, що стається у світі [4, с.109-111]. Тому це не свідомий і не несвідомий, а саме історичний акт дії. Дійсно – однаковість інтерпретацій світу, ситуацій, стратегій дій залежить тільки від того, що певна спільнота включена до одних і тих самих історичних контекстів. І тому габітус (він може бути як одиничним, так і колективним) первинно завжди поводить себе як усі. Таке визначення тотожне поняттю «пасивної історичності» М. Гайдеггера.

П. Бурдье пов'язує смисл з концепцією поля та стратегії габітуса. Поле найбільш повно на його (і нашу) думку відображає специфіку повсякденного смислотворення. По-перше, поле ніколи не є єдиним, «полів» в залежності від певного контексту багато і значущість певної стратегії та дії залежить від того поля, в якому вони здійснюються. По-друге, кожне поле існує як поле «боротьби» тільки за те, щоб переформулювати його символічну структуру. І це слідує з того, що Бурдье також конкретизує та розгортає принцип «буття-при-справі» Гайдеггера: кожна людина як габітус, однаково з усіма іншими включена до цілості спільної справи, але саме у цій справі кожен займає різні положення, хоча значущість залишається, по суті, однаковою для всіх. Через що Бурдье повністю позбавляється у своїй концепції примари «загальної історії» та переходить саме до концепції гетерогенного поля. Зрозуміло чому – поле як контекст, як історичний

контекст задає певну значущість певному виду суспільної діяльності. Сама ж діяльність конкретних суб'єктів вже обов'язково переформулює усе це поле цілком, створюючи інший контекст та нові стратегії. Це може відбуватися, як свідомо, так і не свідомо. Поле надає можливість існувати і свідомій діяльності у ньому. Причому треба відзначити, що включеність до певного поля також не є раз і назавжди детермінованою, чи, навпаки, вільною. Агент переформатує поле чи переміщується з одного до іншого не з власного бажання, а через успішність\неуспішність реалізованої ним стратегії. Тобто знання та смисл виступають дериватом символічного капіталу [4, с.120-122]. Таким чином, смислотворення повсякденності Бурдьє пов'язує з концептом «стратегії», які можуть бути свідомими та несвідомими. Несвідомі відповідають тому, що ми визначили як «пасивну» історичність. «Свідома» відповідає стратегічній поведінці, адже агент, за Бурдьє, ніколи не може позбутися своєї історичності та фактичності. Стратегія – це єдність дії та смислу, певний спосіб життя. Агент випробує певні дії, різні підходи та ін. і в разі успішності та визнання цих типів дій та поведінки іншими, вони переформатують символічне поле та стають смислом. Смисл не покладається заздалегідь, він є наслідком певної життєвої стратегії [4, с.109], яка слідує саме із включеності у «гру», тобто передбаченням її «майбутнього». Що знову ж таки підтверджує слова Гайдеггера, про те, що розуміння «тут-буття» тотожне його конкретному існуванню у світі та його часовій екстатичній трансценденції, «за-киді». Так смисл перестає розумітися як дещо споглядальне і являє себе дериватом конкретного буття людини у взаємозв'язку з практикою. Смисл і знання тепер входять до категорії символічного капіталу. Такий підхід, який фундаментально розроблено М. Гайдеггером та реципійовано, конкретизовано Бурдьє, на нашу думку, дійсно виявляє себе як найбільш релевантний концепт розуміння та дослідження феномену смислотворення у повсякденності. Значний евристичний потенціал концепції Бурдьє дає можливість глибше розкрити окреслену проблематику.

Ми зупинилися на понятті габітусу та символічного поля Бурдьє. Але подальший розвиток його ідей послідовниками – Л. Болтанські та Л. Тевено вимагає перегляду деяких основних положень його концепції. Одним з центральних пунктів як еволюції ідей Бурдьє так і їхньої критики у початковому варіанті виступає саме проблема соціологічної концептуалізації поняття особистості в рамках запропонованого самим Бурдьє соціоаналізу. До цієї проблеми безпосередньо приєднується й критика Бурдьє стосовно тотальної «економізації» усього загалу символічних та смислових відносин в сфері культури та повсякденності. Іншими словами, подолавши опозицію свідомого\механічного в соціології, Бурдьє все ж таки намагається усі символічні та смислові процеси та відносини редукувати виключно до економічної логіки. Дійсно, поняття габітусу, не дивлячись на його інноваційність (мається на увазі наголос французького дослідника на історичності та стратегіях практик), все одно

розуміється Бурдьє виключно як пасивна функція об'єктивних та інтерсуб'єктивних історичних практик. Він майже завжди керується принципом найменшої можливої дії та «збереження енергії» [4, с. 85]. Звісно у багатьох сферах соціологічного аналізу такий підхід є виправданим, але Бурдьє намагається поширити цей принцип на усі можливі сфери «духовних» відносин. Більш того, зацікавленість, значущість як конститутив габітуальної поведінки він зводить виключно до категорії капіталу та вигоди [14, с. 109-114]. До того ж Бурдьє, на наш погляд, надто поверхнево відноситься до вже згаданої характеристики габітуса – його реактивності та пасивності (знову ж таки це витікає саме через опору на «економічну» логіку). Він не аналізує причин такого феномену, задовольнившись лише констатацією того факту, що за це відповідає саме його пасивна інтерсуб'єктивність. Але саме взаємодія двох різних особистих, одиничних габітусів ним не розглядається як проблема взагалі. В рамках власної логіки Бурдьє достатньо констатувати лише той факт, що концепція габітусу дозволяє пояснити спільність та сталість практик, інституцій, поведінки, що, на його думку, достатньо для того, щоб пояснити можливість об'єктивних ідентичностей та групових репрезентацій. Тобто, усе різноманіття смислотворення та символічних відносин, комунікацій та інше він зводить лише до особливого процесу взаємозв'язку практик та групових репрезентацій як символічного капіталу того чи іншого поля [17, с. 24-26]. Через що феномен публічності та медіальності (еквівалентом якого у Бурдьє виступає концепт символічного поля) особливого середовища практик, все ж таки, не отримує у нього вичерпного аналізу [Ibid].

Ідеї та принципи, які покладено Бурдьє в основу концепції габітуса, не до кінця відпрацьовані, хоча дуже важливі. Розглянемо детальніше проблему співвідношення поняття особистості та габітусу. Перш за все необхідно пам'ятати, що мова в жодному разі не йде про чисту суб'єктивність, особистість класичної філософської парадигми. Питання особистості (радіше «особистісності») потрібно розглядати саме в контексті вже наведених ідей та розробок самого Бурдьє. Проблема «особистості» та суб'єкту теж абсолютно конкретна і контекстуальна. Під нею ми розуміємо наступне: Бурдьє досить ґрунтовно показує процес формування габітуса його фактичністю та історичністю, практикою, проте, багато в чому він залишається на класичних позиціях. Адже габітус виступає у нього виключно як тотожна сама собі, цілісна ідентичність. Інакше кажучи, проблема особистості в даному контексті виступає саме як проблема цілісності та несуперечності габітуса самому собі, а також його «одновимірності» [16, с. 69]. Дійсно, система внутрішньо взаємопов'язаних концептів «габітус – символічне поле» не є повністю релевантною, так як Бурдьє аналізує габітус завжди тільки як цілісний габітус одного типу практик та одного символічного поля. Бурдьє майже нічого не говорить про габітус, який включено до кількох практик одночасно, не каже про перехід з одного символічного поля до іншого. Не розробляє він проблеми незвідності різних символічних полів та переходу агента, актора з одного поля до

іншого [8, с. 94-97]. Тобто проблема «особистості», «особистісності» постає саме в рамках власної логіки Бурдьє і безпосередньо пов'язана з концепцією габітусу. З одного боку, йому вдається показати, як можлива вільна дія акторів в модусі повсякденного, відмовитися від редукції актора, конкретного індивіда лише до функції системи, мови, інститутів, а з іншого, французький соціолог не до кінця доводить розробку цих принципів.

Таким чином, проблема особистості постає як проблема реальної можливості існування габітусу та символічного поля (яке без історично оформленого практикуючого габітусу просто не має сенсу і не існує), як проблема цілісності й тотожності габітусу, саме зважаючи на включеність його до багатьох та різних практик, а не просто якогось історичного контексту та питання його саморепрезентації для себе, що також виступає як практика (!) [Ibid]. Найбільш послідовними та ґрунтовними в цьому контексті (навіть показовими та симптоматичними) виступають праці, ідеї послідовників П'єра Бурдьє - Л. Тевено та Л. Болтанські. Перш за все, їм вдається показати, що навіть в конкретних випадках (на емпіричному матеріалі), стратегії габітусу ніколи не виявляються внутрішньо цілісними та послідовними, він ніколи не є таким, що просто присутній та «грає» в одному предметному полі і розуміє себе на базі тих чи інших одиничних символічних ресурсів та символічного інструментарію. Навіть протягом якоїсь однієї конкретної конфліктної, проблемної ситуації актор (який тут виступає як аналог габітусу Бурдьє) практично завжди переходить від одного типу символічних практик та логік узгодження, обґрунтування, що казати про однозначну тотожність, сталість габітусу та його практичних стратегій не має можливості [2, с. 69-71]. Інакше кажучи, Болтанські та Тевено, своєю критикою розвивають інноваційні принципи Бурдьє. У останнього габітус все ж таки ще має деякі риси субстанціональності, сталості, хоча аспект процесуальності, перформативності, практики є для нього фундаментально важливий [17, с. 21]. Л. Болтанські і Л. Тевено ґрунтовно показують, що сама ідея об'єктивно сталого габітусу вже не є релевантною. Плюралістичність практик, як виявляється, передре історичній сталості габітусу, а не навпаки, як у Бурдьє. Так ідея, яка пов'язує смислотворення з концептом просто присутності, ідентичності, тотожності, сталості остаточно втрачає свою евристичність та релевантність.

Більш того, три центральні для соціалізму П. Бурдьє концепти: практика, габітус та символічне поле не можуть бути без протиріч об'єднані в одну цілісну концепцію [Ibid., 24-25]. По-перше, більшість дослідників та послідовників Бурдьє зауважують, що концепти поля та габітусу дуже важко розвести, диференціювати один від одного. Бурдьє в різних роботах пояснює сутність та можливість одного через інше, тобто постійно потрапляє у «замкнене коло». Дійсно, габітус, в принципі (виходячи з логіки Бурдьє) неможливий без існування в конкретному, оформленому символічному полі, яке так чи інакше ангажує та структурує габітус через його диспозицію у полі. Інакше сама практика габітусу стає неможливою: відсутність

окресленої позиції та символічного капіталу, за який іде боротьба унеможлиблює взагалі сам габітус, який на цьому і базується. Але, по-друге, структурно окреслені символічні поля виникають виключно завдяки діям самих габітусів. Через що виникає питання продукування, генези символічного поля, співпадіння (само)репрезентації габітусу та символічних ресурсів поля. Особливо виходячи з того, що габітус – продукт чисто емпіричний, який слідує з конкретно-історичного та індивідуального досвіду [12, с. 56-59]. Таким чином, практика у Бурдьє, все ж таки не отримує автономного статусу та не розглядається як окремих феномен, але в певній мірі редукується до дуже проблемної концепції поля. Яка, в свою чергу, виступає практично єдиним гарантом цілісності габітусу та, через це, цілісності практики. Ми, слідом за Бурдьє та Гайдеггером, також схилиємося до думки, що фундаментальною характеристикою, дериватом практики у модусі повсякдення виступає виключно її комплексність (але не субстанціональна), що сингулярний перформатив та одинична дія не можуть виступати релевантним предметом дослідження і повинні розумітися тільки з комплексності практики. Тому проблема комплексності практики повинна бути осмислена саме виходячи з неї самої, без редукації до субстанціональних конструктів. Та, що не менш важливо, з обов'язковим урахуванням її власної специфіки: спонтанності, перформативності, флуктуальності, тобто зв'язком зі спонтанною, темпорально включеною одиничною дією. Але, зважаючи на обмежений обсяг статті, ми не можемо більш детально звернутися до цієї проблеми. Лише наголосимо, що розробку цієї проблеми є необхідною та цікавою.

Очевидним є, що ця проблема має безпосереднє відношення до проблеми смислотворення. Дійсно, саме подальший аналіз та розвиток ідей Бурдьє дозволяє поставити питання про смислотворення у повсякденному модусі існування людини глибше та предметніше. Хто і як взагалі виступає в такому разі інстанцією, «місцем» смислу та яка в такому разі сутність процесу смислотворення з огляду на все вищезазначене. Перш за все, зважаючи на проблемну природу габітуса, його медіальне положення поміж суто «об'єктивних» та суто «суб'єктивних» структур. Інакше кажучи, ми опиняємося перед дуже важливою проблемою, проблемою інстанції смислу як такого. Як ми побачили завдяки Бурдьє, з одного боку, а ні габітуальність актора, а ні конкретний смисл не можуть бути віднесені до якоїсь автономної сфери (системи, природи, психіки), тобто габітус займає якусь медіальну, серединну позицію. Але така позиція, як показують Тевено й Болтанські, вже не дає змогу розуміти габітус субстанціонально, як дещо тотожне, ідентичне, яке передує практикам. До того ж, габітус, як його розуміє Бурдьє, все одно так чи інакше трактується ним на основі класичної ідеї «егоїстичного» суб'єкту [16, с. 74-79]. Французькому досліднику вдається пояснити, як можливість взаєморозуміння та єдності інтерпретації світу слідує зі спільності практик. Але залишається зовсім незрозумілим, чиста інтерсуб'єктивна комунікація та інтеріоризація не нейтральних, але нормативних (етичних) «надсуб'єктивних» практик [Ibid]. Габітус постійно

Карпенко І.В., Тесленко П.О., 2013

існує у-практиці, габітус та поле перестають мати субстанціональну конотацію та потребують осмислення як внутрішньо процесуальні, «часові», медіальні [11, с.17-21]. Як такі, що не просто реалізуються або оформлюються завдяки історичному, фактичному контекстові, але як такі, що тільки-но й існують «часово», у практиці та дії [9, с. 278-280]. Через що саме і постає складне діалектичне питання: одинична дія, перформатив можуть існувати виключно на основі цілісності «буття-при-справі», але саме «буття-при-справі» не є сталою структурою, але постійним комплексом флюктуючих, темпорально обмежених одиничних дій (які, до того ж, завжди мають різний контекст та втілення). Усвідомлення цього феномену у певній мірі ми знаходимо й у самого Бурдьє, коли він зазначає, що він конструює та вводить концепцію Розрізнення, як цілісного соціально-символічного механізму, на якому базується діалектична сталість та одночасна змінність, перформативність поля та диспозицій габітуса [13, .260-265]. Дійсно, такий підхід Бурдьє (хоча він не є завершеним) можна розуміти як інноваційний та такий, що має великий евристичний потенціал. Концепція Розрізнення (яка багато в чому тотожна ідеї “differance” Ж. Дерріда, проте залишається самобутньою у цій сфері розробки та застосування) базується саме на ідеї тотальної темпоралізації поля та диспозицій габітусів. В даному разі мається на увазі, що диспозиція габітусу існує виключно як його власна постійна і безперервна практика по символічному відокремленню себе від інших габітуальних ідентичностей, представлених у полі. Таким чином, немає нічого сталого, а є безперервна взаємодія габітусів та їх диспозицій в боротьбі за символічну унікальність та розрізнення (як основа акту ідентифікації). Причому, відштовхуючись від інтерпретації окремих «професійних» символічних полів (поля літератури, живопису та ін.), Бурдьє переносить такий підхід на соціальне як таке, вважаючи, що саме логіка розрізнення є тим механізмом, що лежить в основі різноманітних типів, явищ та елементів складної системи соціальної стратифікації взагалі. (Залишається питання: наскільки таке розширення є обґрунтованим?). Така діяльність і задає саму можливість поля. Але й навпаки (що дуже важливо на фоні наведеної вище критики) – така безперервна «взаємодія» Розрізнення можлива лише за ідеальних умов: «реальної» тотожності усіх габітуальних диспозицій з уявленням про них з боку кожного окремого габітусу; майже миттєвою «взаємодією». Тобто, щоб такі умови виконувалися необхідно наперед задати великий ступінь цілісності та експлікованості принципів окремого поля. Якщо такий інноваційний підхід застосовується до окремих вузьких («професійних») полів, він майже не втрачає своєї евристики та пояснювальної сили. Але, якщо нас цікавить насамперед проблема символічного продукування та смислотворення у повсякденному модусі буття людини, коли габітус неможливо розглядати через призму вже окресленого та існуючого поля, концепція, що запропонована Бурдьє, повинна бути доповнена. Але так, щоб зберегти інноваційний підхід самого дослідника, перш за все – ідею Розрізнення. Тому постає дійсно

першочергова та актуальна задача – концептуалізувати габітус, смислотворення так, щоб не редукувати їх до більш широкого та «туманного» концепту поля та ін. Помислити їх з них самих, щоб отримати більш релевантну пояснювальну модель для смислотворення повсякденності у сучасних типах формування «суспільного».

Практику неможливо розуміти, з одного боку, як субстанціональний епіфеномен (який так чи інакше редукується до габітусу або символічного поля), але виключно у зв'язку з конкретною, «сингулярною» дією актора, «чистим перформативом» [13, с.17-18]. Але з іншого боку, практика, як показує сам Бурдьє, може бути адекватно зрозуміла та проінтерпретована виключно як цілісне (втім не стале, не пасивне) явище. Тобто практика є виключно комплексним феноменом. Це одна з найважливіших проблем, яка досі не знаходить адекватного та задовільного розв'язання, так яка водночас апелює до необхідності розробки кількох супутніх проблем: поняття соціальної дії, сучасної проблеми інтенційності та (само)репрезентації, проблем темпоральності та просторовості як особливих конститутивів практики, які тим не менш, вже не можуть мислитися у класичних термінах як нейтральна та об'єктивна послідовність.

Таким чином, можна зробити висновок. Концепція практики та соціального поля, яка розроблена П. Бурдьє, маючи, безперечно, величезний інноваційний потенціал, тим не менш, має серйозні вади. Ними, в першу чергу, є: внутрішня суперечність центральних концептів - габітусу, символічного поля, практики; екстраполяція ідей «капіталу» та інтересу на всі сфери та способи комунікації у повсякденні; неможливість пояснити реальну цілісність габітусу. Проте, з іншого боку, ці вади викривають більш глибокі та цікаві проблеми, які досі не отримали належної розробки. В нашому контексті – це проблема «аутентичної» комплексності практики (практик). Тому можемо стверджувати, що поняття та проблема практики (практик) у контексті смислотворення повсякденності не є вирішеною, але, навпаки, попередні дослідження як раз виявляють необхідність подальшої розробки цієї проблеми саме як комплексної та цілісної.

Список використаної літератури:

1. Барбакова К.Г., Мансуров В.А. Проблема повседневности и поиски альтернативной теории социологии // ФРГ глазами западногерманских социологов: Техника – интеллектуалы – культура. - М.: Наука, 1989. С. 296-392.
2. Л. Болтански, Л. Тевено Социология критической способности/ Пер. с англ. К.А. Виноградовой// [электр. ресурс]. Режим доступа: http://www.jourssa.ru/2000/3/3aBoltansky_Teveno.pdf
3. Борисов Е., Инишев И., Фурс В. Практический поворот в постметафизической философии/Т.1. Вильнюс: ЕГУ, 2008. – 212с.
4. Бурдьє П. Практический смысл/ СПб: Алетейя, 2001. – 562 с. – («Gallicinium»).
5. Витгенштейн Л. Философские работы/ч.1 М.: Гнозис, 1994. – 605 с. – («Феноменология. Герменевтика. Философия языка»).
6. Рорти Р. Витгенштейн, Хайдеггер и гипостазирование языка. Пер. И. В. Борисовой// Философия Мартина Хайдеггера и современность. — М., 1991. — С.121-133.
7. Савин Э. Жизненный мир и измерение его историчности в трансцендентальной феноменологии/ [Электрон. ресурс]. Режим доступа: <http://www.ebiblioteka.lt>

8. Социологический анализ Пьера Бурдьё. Альманах Российско-французского центра социологии и философии Института социологии Российской Академии наук. — М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2001. — 288 с.
9. Хайдеггер М. Бытие и время/ Пер. с нем. В. В. Библихина. — М.: Ad Marginen, 1997. — 461 с.
10. Хайдеггер М. Онтология (герменевтика фактичности) ч.2 (феноменологический путь герменевтики фактичности)/ М. Хайдеггер; Пер. с нем И. Инишева// Докса. — 2009. — Вып. 14. — С. 342-359.
11. Adkins L. Practice as Temporalization: Bourdieu and Economic Crisis / [electr. resource]. — Mode of access: <http://www.socresonline.org.uk/14/4/8/8.pdf>
12. Bouveresse J. Law, Rule, Habitus// Bourdieu: A Critical Reader/ ed. by R. Shusterman. — Wiley, 1999. — 288 p. P. 45-64.
13. Bourdieu P. Distinction A social critique of the judgment of taste/ trans. by R. Nice. — Routledge, 1984. — 621 p.
14. Bourdieu P. Outline of a Theory of Practice/ trans. by Richard Nice. — Cambridge: Cambridge university press, 1977. — 249 p.
15. De Certau M. Practice of everyday life / transl. by S. Rendall. — Vol. 1. — University of California Press, 1984. — 229 p.
16. Margolis J. Pierre Bourdieu: Habitus and the Logic of Practice// Bourdieu: A Critical Reader/ ed. by R. Shusterman. — Wiley, 1999. — 288 p. P. 64-83.
17. Warde A. Practice and field: revising Bourdieusian concepts/ [Электр. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.cric.ac.uk/cric/pdfs/dp65.pdf>

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Barbakova K., Mansurov V. The problem of everyday life and the search for an alternative theory of Sociology // West German in sociologist's eyes: Technique - Intellectuals - Culture. - Moscow: Nauka, 1989. P. 296-392.
2. L. Boltanski, L. Thevenot Sociology of Critical Capacity / Luc Boltanski, Laurent Thevenot, [Trans. from English K.A. Vinogradova] // [electr. resource]. Mode of access: http://www.jourssa.ru/2000/3/3aBoltansky_Teveno.pdf
3. Borisov E., Inishev I., Furs V. Practical turn in posmetaphysical philosophy, Vol. 1/ Eugene Borisov, Ilya Inishev, Vladimir Furs; Vilnius: European humanitarian university, 2008. — 212 p.
4. Bourdieu P. Practical sense/ Pierre Bourdieu; [Trans. from French E. Shmatko]. - St. Petersburg: Aletheia, 2001. - 562 p. - («Gallicinium»).
5. L. Wittgenstein Philosophical works, Vol. 1/ Ludwig Wittgenstein; [Trans. from German Kozlova M. S., Aseev Y. A.]. - Moscow: Gnosis, 1994. — 605 p. - ("Phenomenology. Hermeneutics. Philosophy of language").
6. Rorty R. Wittgenstein, Heidegger, and reification of language / Richard Rorty; [Trans. from English I.V. Borisova] // Philosophy of Martin Heidegger and the contemporaneity. - Moscow, 1991. - P.121-133.
7. Savin E. Life World and measuring its historicity in transcendental phenomenology // [electron. resource]. Access mode: <http://www.ebiblioteka.lt>
8. Socioanalysis of Pierre Bourdieu. Almanac of the Russian-French Centre of Sociology and Philosophy, Institute of Sociology of the Russian Academy of Sciences. - Moscow: Institute of Experimental Sociology, St. Petersburg.: Aletheia, 2001. - 288 p.
9. Heidegger M. Being and Time / Martin Heidegger; [Trans. from German V.V. Bibihin]. - Moscow: Ad Marginen, 1997. - 461 p.
10. Heidegger M. Ontology (hermeneutics of facticity), part 2 (phenomenological way of hermeneutics of facticity) / Martin Heidegger; [Trans. from German I. Inishev] // Doxa. - 2009. - Issue. 14. - P. 342-359.
11. Adkins L. Practice as Temporalization: Bourdieu and Economic Crisis / [electr.

resource]. – Mode of access: <http://www.socresonline.org.uk/14/4/8/8.pdf>

12. Bouveresse J. Law, Rule, Habitus // Bourdieu: A Critical Reader; [ed. by R. Shusterman]. – Wiley, 1999. – 288 p. P. 45-64.

13. Bourdieu P. Distinction: A social critique of the judgment of taste/ Pierre Bourdieu; [Trans. from French by Richard Nice]. – Routledge, 1984. – 621 p.

14. Bourdieu P. Outline of a Theory of Practice/ Pierre Bourdieu; [Trans. from French by Richard Nice]. – Cambridge: Cambridge university press, 1977. – 249 p.

15. De Certau M. Practice of everyday life, Vol. 1 / Michel De Certau; [Transl. from French by S. Rendall]. – University of California Press, 1984. – 229 p.

16. Margolis J. Pierre Bourdieu: Habitus and the Logic of Practice// Bourdieu: A Critical Reader/ ed. by R. Shusterman. – Wiley, 1999. – 288 p. P. 64-83.

17. Warde A. Practice and field: revising Bourdieusian concepts/ [electr. resource]. – Mode of access: <http://www.cric.ac.uk/cric/pdfs/dp65.pdf>

И.В. КАРПЕНКО,

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков

E-mail: ivkar56@mail.ru

Ф.А. ТЕСЛЕНКО

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков

E-mail: caddif3@gmail.com

КОНЦЕПЦИЯ СИМВОЛИЧЕСКОГО ПОЛЯ, ПРАКТИКИ И ГАБИТУСА

П. БУРДЬЕ: ЭКСПЛИКАЦИЯ ПРОБЛЕМЫ КОМПЛЕКСНОСТИ ПРАКТИКИ

Анализируется феномен повседневного смыслообразования в его неразрывной и сущностной связи с гетерогенным, интересубъективным и практически ориентированным повседневным модусом человеческого бытия. На основании критического рассмотрения концепции П. Бурдьё сделан вывод о невозможности понимания габитуса и его функционирования исключительно из «структуралистских» идей, «субъективности» символического поля та их «жесткой» бинарной структуры. Осуществлена попытка экспликации проблемы «темпоральной» и «перформативной» природы как самого габитуса, так и процесса смыслообразования.

Ключевые слова: габитус, поле, перформативность, темпоральность, стратегия, повседневность, интересубъективность.

I. KARPENKO

V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

E-mail: ivkar56@mail.ru

P. TESLENKO

V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

E-mail: caddif3@gmail.com

THE CONCEPT OF SYMBOLIC FIELD, BOURDIEU'S HABIT AND

PRACTICE: EXPLICATION OF COMPLEX PROBLEMS OF PRACTICE

Analyzed the phenomenon of sense formation its indissoluble and essential due to the heterogeneous intersubjective and practically oriented daily modus human life. Based on a critical examination of the concept of Pierre Bourdieu concluded it impossible to understand the habit and its functioning exclusively from the «structuralist» ideas, «subjectivity» of the field and «hard» binary structure. The author attempts to explication problem «temporal» and «performative» character as of both the habit so and the process sense formation.

Keywords: habit, field of subjectivity, performativity, temporality, strategy, daily routine, intersubjectivity.

Стаття надійшла до редколегії 24.03.13

Прийнята до друку 27.03.13

Рецензент: д.філософ.н., проф. Воронкова В.Г.